

HAYOT DAVOMIDA TA'LIM OLIH: YANGI PARADIGMALAR VA KUTILADIGAN NATIJALAR

FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

ISSN: 2181-1776

Jumaqulov G'olibjon Hasanovich

BuxDU Qorako'l akademik litseyi direktori

AKADEMIK LITSEYLARDA TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDA O'QITISH TEXNOLOGIYALARI

Annotatsiya

Ushbu maqolada akademik litseylarda ta'lim sifatini oshirishda o'qitish texnologiyalari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Shuningdek, ushbu jarayonda foydalaniladigan strategiyalarning imkoniyatlari ochib berilgan.

Tayanch so'z va iboralar: aniq fanlar, mashg'ulot, muommoni hal qilish, ta'lim sifati, o'qitish texnologiyalari.

Аннотация

В данной статье проводится научно-теоретический анализ педагогических технологий для повышения качества образования в академических лицеях. Также раскрываются возможности стратегий, используемых в этом процессе.

Ключевые слова и фразы: точные науки, обучение, решение проблем, качество образования, технологии обучения.

Abstract

This article provides a scientific and theoretical analysis of teaching technologies to improve the quality of education in academic lyceums. The possibilities of the strategies used in this process are also revealed.

Key words and phrases: exact sciences, training, problem solving, quality of education, teaching technologies.

Ta'lim-tarbiyadagi sifat o'zgarishlar va yuqori samaradorlik ko'proq milliy pedagogikamizning tarixiy ildizlari va zamonaviy yutuqlarini talabalar ongiga singdirishni qay darajada olib borilganligiga bog'liq bo'lib, u barkamol avlod tarbiyasida mustahkam asos bo'ladi. Shunday asoslarda ta'lim-tarbiya berish bo'lajak mutaxassislarni yangicha sharoitlarda ishlashga tayyorlovchi innovatsion jarayon bo'lib, oldingi egallagan bilimlar asosida ijobiy pedagogik samaralarni beruvchi yangicha yondashuv texnologiyalarini yaratish va joriy etishdan iboratdir. Bu talablarni bajarish ta'lim-tarbiya jarayonini ilm-fan va texnika-texnologiyalarning eng so'nggi yutuqlari asosida, zamon talablarini hisobga olgan holda tashkil etish muammosi mavjudligini ta'kidlaydi.

Hozirgi paytga kelib akademik litseylarni optimallashtirish, ulardagi ta'lim sifatini oshirish va mazmunini yangilash, ularni bitirib chiqayotgan yoshlarning oliy ta'lim muassasalariga o'qishga kirish ko'rsatkichlarini tubdan yaxshilash bo'yicha qator chora-tadbirlarni amalga oshirish zarurati paydo bo'lmoqda.

Akademik litseylarda ta'lim sifatini oshirish, ta'lim jarayoniga ilg'or pedagogik usullar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, elektron ta'lim resurslari va multimedia taqdimotlarini keng tatbiq qilish va buning uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish, chuqurlashtirib o'qitiladigan fanlar (ta'lim yo'nalishlari) bo'yicha amaliy, laboratoriya va seminar mashg'ulotlarni o'tkazish maqsadga muvofiqdir.

Avvalambor, shuni ta'kidlab o'tish lozimki har qanday ta'lim yo'nalishida o'quvchilarga muommoni qanday qilib hal qilishni o'rgatish ta'lim sifatini yaxshilashga va yangicha o'qitish texnologiyalarini takomillashtirishda yordam beradi. Muommoni hal qilishning turli strategiyalarini qo'llash mutaxassislariga ishda va kundalik hayotda duch keladigan muammolarga samarali yechimlarni ishlab chiqishda yordam beradi. Har bir ta'lim yo'nalishlari o'ziga xos muammolarga ega, ya'ni pedagoglar ularni hal qilish uchun turli strategiyalarni amalga oshirishlari mumkin. Agar siz o'quv jarayonlarini samaraliroq qilishni o'rganishga qiziqsangiz, muammolarni hal qilishning bir nechta umumiy strategiyalarini qanday amalga oshirishni tushunish sizga foyda keltirishi mumkin. Ushbu maqolada biz muammolarni hal qilish va ta'lim sifatini oshirish strategiyalari nima ekanligini muhokama qilamiz, ular nima uchun muhimligini ko'rib chiqamiz va siz sinab ko'rishingiz mumkin bo'lgan muammolarni hal qilish strategiyalarining bir nechta misollarini sanab o'tamiz.

Muammoni hal qilish strategiyalari nima?

Muammoni hal qilish strategiyasi - bu yechim topish yoki qiyinchilikni yengish uchun ishlatiladigan reja. Har bir muammoni hal qilish strategiyasi sizga nafaqat ta'linga doir muammoni balki, hayotiy yoki sanoat muammosini hal qilish bo'yicha foydali ko'rsatmalarni taqdim etish uchun bir nechta qadamlarni o'z ichiga oladi. Muammoni samarali hal qilish muammoni aniqlashni, unga yondashish uchun to'g'ri jarayonni tanlashni va hal qilmoqchi bo'lgan muayyan masalaga moslashtirilgan rejaga amal qilishni talab qiladi.

Muammoni hal qilishning bir nechta strategiyalarini tushunish nima uchun muhim?

Muammoni hal qilishning turli strategiyalari qanday ishlashini tushunish juda muhim, chunki turli muammolar odatda eng yaxshi yechimni topish uchun ularga turli yo'llar bilan yondashishni talab qiladi. Muammolarni hal qilishning bir nechta strategiyalarini o'zlashtirib, kelajakda qiyinchiliklarga duch kelganingizda to'g'ri harakat rejasining yanada samaralisini tanlashingiz mumkin. Bu sizga muammolarni tezroq hal qilishga va kuchli tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Ta'lim jarayonida turli muommolarni hal qilishning quyidagi strategiyalari bilan tanishib chiqamiz:

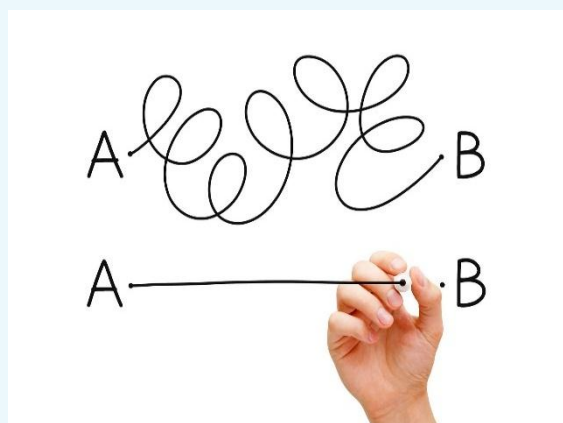
1. Muammoni aniqlashni o'rganish

O'quvchilarni mumkin bo'lgan muammoni aniqlash uchun vaqt ajratishga undash berilgan muommolarni hal qilish rejasini tuzish uchun muayyan elementlarni aniqlashga yordam beradi. Muammoning turli sohalari va potensial yechimlarini ajratib ko'rsatish muammo qanchalik keng bo'lishi mumkinligini va uni hal qilish uchun qanday strategiyalarni qo'llash kerakligini tushunishga yordam beradi.

Yuqori malakali pedagoglar avvalambor o'quvchilarga qanday muammoni hal qilayotganliklari haqida yetarlicha tushuncha berish orqali ularda ushbu muommoga nisbatan ko'nikma va tushunchalar hosil qilishadi.

2. Muammoni tasavvur qilish

Keyingi bosqichda o'quvchilar muammo yoki vaziyatni to'liq baholashda, agar u bilan yaqindan shug'ullanyotgan bo'lsa, o'zlarini noqulay his qilishlari mumkin. Bunday hollarda, har bir alohida elementga e'tibor qaratish uchun vaqt ajratib, muammoni tasavvur qilishga harakat qilishlari kerak bo'ladi. Akademik litsey o'quvchilari uchun murakkablik tug'dirishi mumkin bo'lgan aniq fanlarga doir misollarni qaraydigan bo'lsak, berilgan shartlardan kelib chiqib uni qaysi mavzularga doir qismlarga egaligini tekshirish va o'sha mavzular haqida ma'lumotga ega bo'lish, muammo haqida kengroq tasavvur uyg'otishga sabab bo'ladi. Buni aniqlaganingizdan so'ng, muammoingizni hal qilish ancha oson bo'lishi mumkin.

3. Muammoning diagrammasini chizish

Muammoni tasavvur qilish foydali bo'lsa-da, agar o'quvchilar uni ko'rishsa, yanada murakkabroq muammoni tushinishlari osonroq bo'lishi mumkin. Agar muammo murakkablik tug'diradigan bo'lsa va u bir nechta bosqichlardan tashkil topsa, pedagoglar vaziyatni tasvirlash uchun berilgan bosqichlarni o'z ichiga oluvchi rasm yoki diagramma chizishlari mumkin. Misol qilib aytganda, boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun o'rgatiladigan misolni usullarga bo'lish va ularni tartib bilan ishlashga yo'naltirilgan usullarni yuqori sinf va akademik litsey o'quvchilar uchun ham tatbiq qilish mumkin. Bunda bu bosqichlar masalalarning murakkablik darajasiga qarab turlicha bo'ladi.

4. Muammoni kichikroq qismlarga ajratish

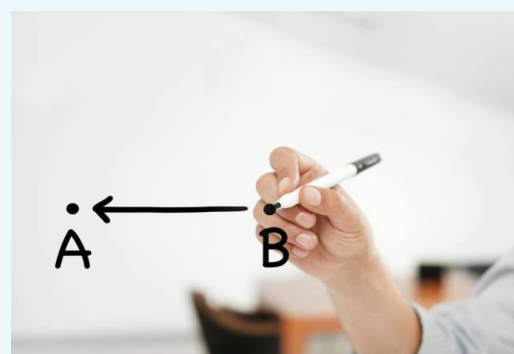
Yuqorida berilgan usuldan kelib chiqqan holda, kattaroq muammolarni kichikroq bo'laklarga yoki bosqichlarga ajratish foydali bo'lishi mumkin. Bu o'quvchiga muammoning har bir kichik qismini alohida hal qilishga e'tibor qaratish imkonini beradi, bu esa yaxshiroq natijaga olib keladi. Ular ushbu muammoni hal qilish uchun qanday talablar mavjudligini aniqlashdan boshlashlari kerak. Pedagoglar muammoni qismlarini hal qilish jarayonini tushuntirishda ushbu qism to'liq muommoda qanday muhim ahamiyatga ega ekanligini tushuntirishlari kerak bo'ladi.

5. Muammoni qayta aniqlash

Muammo haqiqatan ham hal qilib bo'lmaydigandek tuyulsa, muammoni qayta aniqlashni o'ylab ko'rish keral. Agarda berilgan masala uchun olib borayotgan yo'l noto'g'ri yoki juda chalkash va murakkab tuyulsa, muammo haqida qayta o'ylab ko'rish va boshqa usullarni tahlil qilish samaraliroq bo'ladi.

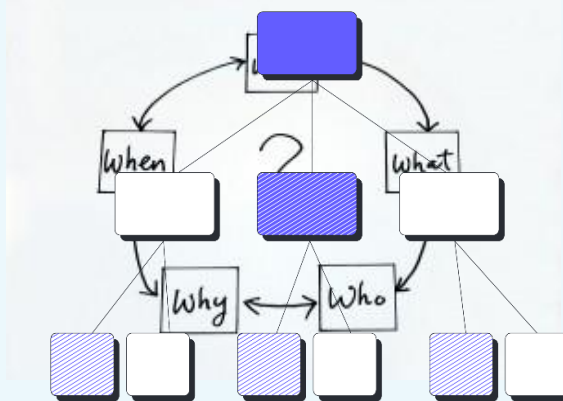
6. Muammo haqida ma'lumot to'plash va tartibga solish

Muayyan harakat vaqt o'tishi bilan kuchayib boruvchi muammoga olib kelishi mumkin. Muammo haqida ma'lumot to'plash va uni diagramma, jadval yoki ro'yxatda tartibga solish sizga asosiy yo'nalish mavjudligini aniqlashga yordam beradi.

Misol uchun, o'quvchilar yuqorida berilgan usullar orqali masalalarni hal qilishda berilganidan ko'ra murakkabroq masalaga duch keldi. Bunday vaziyatda, muommoni tahlil qilish, berilgan hamda izlanishlar orqali topilgan ma'lumotlarni tartibga solish orqali keyingi bosqichga o'tishlari mumkin.

7. Orqaga qarab ishlash

Ba'zan muammoni hal qilishning eng yaxshi usuli uni hal qilish uchun orqaga qarab harakat qilishdir. Muammoning asosiy sababini aniqlash uchun muayyan bosqichlarni qayta yaratish kerak bo'lsa, bu foydali bo'lishi mumkin. Ushbu bosqichda pedagoglardan berilgan muommoga o'xshash mavzulardagi hal qilingan masalalarni o'quvchilarga qayta eslatish talab qilinadi. Bu o'quvchilarda avvalgi tajribalarni yodga olgan holda ushbu masalaga doir fikrlarni uyg'onishiga sabab bo'ladi.

8. Kipling usulidan foydalaning

Kipling usuli Rudyard Kiplingning "Men oltita halol xizmatchini ushlab turaman" she'riga atalgan, muammolarni aniqlash uchun ishlatiladigan mashhur tizimdir. Unda qiyinchilikni yengish uchun keyingi safar berishingiz mumkin bo'lgan muhim savollar ta'kidlangan. Bu oltita savol:

Qanday muammo mavjud?

Muammoning muhim jihati nimada?

Muammo qachon paydo bo'ldi va uni qachon hal qilish kerak?

Muammo qanday yuz berdi?

Muammo qayerda yuzaga keladi?

Ushbu savollarning har biriga javob berish uni hal qilish uchun qanday qadamlar qo'yish kerakligini aniqlashga yordam beradi.

9. O'tgan tajribadan foydalanish

O'tmishda hozirgi muammoingizga o'xshash vaziyatga duch kelgan bo'lsangiz, o'ylab ko'ring. Bu sizga turli hodisalar o'rtasida aloqa o'rnatishga yordam beradi. O'zingizdan oldingi vaziyatga qanday yondashganingizni so'rang va bu yechimlarni hozir hal qilmoqchi bo'lgan muammoga moslang.

10. Sinov va xato usulini ko'rib chiqish

Muammo bir nechta yechimga ega bo'lsa va siz eng yaxshisini topishga harakat qilsangiz, sinov va xato usulidan foydalanish foydali bo'lishi mumkin. Bir nechta potentsial yechimlar ro'yxatini tuzing va keyin ularni birma-bir sinab ko'ring. Sinov sinovlarini tugatganingizdan so'ng sizga havola qilish uchun biror narsaga ega bo'lishingiz uchun yozib oling. Keyin eng samarali yechimni aniqlash uchun ushbu ma'lumotlardan foydalaning.

11. Baholash uchun qaror matritsasini ishlab chiqish

Muammo uchun bir nechta yechimlarni ishlab chiqilgan bo'lsa, qaysi biri eng yaxshi ekanligini aniqlash kerak bo'lishi mumkin. Qaror matritsasi ushbu vazifani bajarishda yordam beradigan ajoyib vosita bo'lishi mumkin, chunki u potentsial yechimlarni saralash imkonini beradi. Har bir potentsial yechimni tartiblashda tahlil qilishingiz mumkin bo'lgan ba'zi omillar:

- 1) Tezkorlik
- 2) Aniqlik
- 3) Umumiylik
- 4) Amaliylik
- 5) Samaradorlik

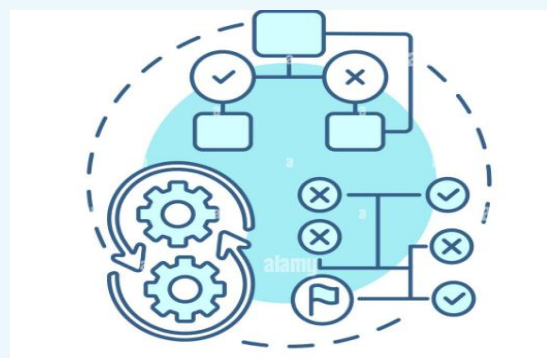
Qaysi omillarni kiritish haqida qaror qabul qilinganidan so'ng, ushbu sohalar har biriga 0 dan 10 gacha bo'lgan qiymatni belgilash orqali har bir potentsial yechimni tartiblash uchun foydalanish mumkin bo'ladi.

Misol uchun, bir yechim barcha talablarga javob bergani uchun o'z vaqtidalik koeffitsienti bo'yicha 10 ball olishi mumkin, boshqa yechim esa faqat yetti ball olishi mumkin. Har bir potentsial yechimingizni ushbu omillar asosida tartiblaganingizdan so'ng, har bir yechim olingan umumiy ball sonini qo'shing. Eng ko'p ball to'plagan yechim eng muhim mezonlarga javob berishi kerak.

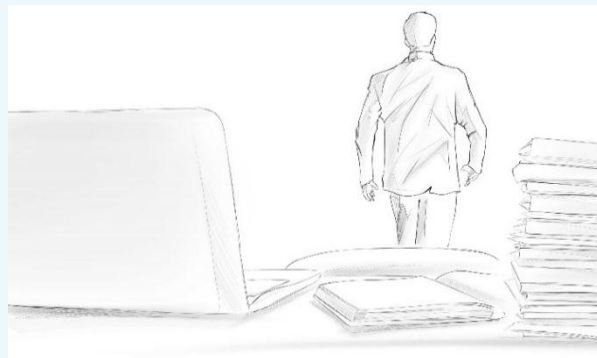
12. Guruh bo'lib ishlashni tashkil qilish

O'quvchilarda ta'lim jarayonlarida guruhlar tashkil qilish orqali ularni muammolarni hal qilishga undash klassik va doimo samarali usullardan biri bo'lib kelgan. Tengdoshlar fikrini olish yangi istiqbollar va noyob yechimlar bilan tanishtirishi mumkin. Do'stlar, oilalar yoki hamkasblar turli xil tajriba, g'oyalar va ko'nikmalarga ega bo'lishi mumkin, ular muammolarga eng yaxshi yechim topishga yordam beradi. Turli xil tengdoshlardan, agar ular bir xil vaziyatingizda bo'lsa, nima qilishlarini baham ko'rishlarini so'rashni o'rganish natijaga tezroq erishishga ko'maklashadi. Agar ularning takliflaridan biri qabul qilinmasa ham, suhbat g'oyalaringizni qayta ishlashga va yangi yechim topishga yordam beradi.

Misol uchun, **Abu Ali ibn Sino** ta'lim oluvchilarni jamoa qilib o'qitishni

ta'kidlaydi. U ta'lim oluvchilarni o'qitishda ularni birdaniga kitob bilan band qilib qo'ymaslik kerak, deb o'qtiradi. Shuningdek, olimning fikricha, olib boriladigan o'quv mashg'ulotlarning mazmunmohiyati ta'lim oluvchilarning yosh xususiyatlariga ham mos kelishi va unda turli xil ta'lim metodlari va shakllaridan foydalanish zarur. Bu orqali ta'lim oluvchilaridagi zerikishning oldi olinadi.

13. Muammodan uzoqlashish

Dars jarayonidan tashqari holatlarda, o'quvchilar mustaqil shug'ullanish paytlarida agar ular ustida ishlayotgan muammoni darhol hal qilish kerak bo'lmasa, qisqa vaqt ichida undan uzoqlashishni va biroz chalg'ib olishni tavsiya qilgan maqul. Buni tom ma'noda fikrni tozalashga yordam berish uchun sayr qilish orqali yoki majoziy ma'noda muammoni yana yondashishga tayyor bo'lguningizcha bir qancha vaqtga surib qo'yish mumkin. O'quvchilar dam olish, mashq qilish va o'z farovonliklari haqida qayg'urish uchun vaqt ajratishsa, muammoga qaytib kelganlarida muammoni hal qilish osonlashadi, chunki bunda o'quvchi o'ziga kuch va diqqatni jamlaganligini his qilishi mumkin.

Xulosa sifatida shuni aytishimiz mumkinki, yuqorida berilgan usullar yordamida ta'lim jarayonini tashlik qilish orqali ta'lim sifatini oshirishimiz mumkin. Bundan tashqari ushbu yo'llar orqali o'quvchilar nafaqat fanlar doirasidagi balki, real hayotda uchraydigan muommalarga ham har tomonlama tayyor kadrlar bo'lib yetishishadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. **Pedagogika (pedagogika nazariyasi va tarixi).** Oliy o'quv yurtiari uchun darslik. J.Hasanboyev va boshqalar. O'zR Oliy va o'rta-maxsus ta'lim vazirligi. - Toshkent: <<Noshir>>, 2016. 456 b. I. Hasanboyev J. va boshqalar.
2. <https://www.indeed.com/career-advice/career-development/problem-solving-strategies>